Łukasz Gałczyński¹

Recenzja. *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*, t. 2, red. Sabina Grabowska, Radosław Grabowski, ISBN: 9788379963706, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016, ss. 342

W 2016 r., nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego ukazały się dwa tomy monografii dotyczącej zasad podziału władzy we współczesnej Europie. Oba tomy zostały zredagowane przez Sabinę i Radosława Grabowskich, naukowców z Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Wśród autorów rozdziałów tomu drugiego, znaleźli się teoretycy i praktycy z różnych uczelni polskich i zagranicznych – począwszy od silnej reprezentacji UMCS i Uniwersytetu Rzeszowskiego, przez przedstawicieli kilku uczelni warszawskich, aż po autorów z zagranicy (z Litwy, Słowacji, Czech i Węgier). Różnorodny dobór autorów pozwala skonfrontować w procesie recenzowania i redagowania monografii różne szkoły naukowe i perspektywy poznawcze. Szczególnie cenną jawi się obecność autorów z zagranicy, którzy zyskują możliwość zaprezentowania swojej optyki na ważkie kwestie systemowe.

Jak wskazano na wstępie, recenzowana publikacja stanowi część dwutomowej publikacji, dlatego też nie sposób oceniać jej w oderwaniu od kontekstu².

¹ ORCID ID: 0000-0001-5162-1702, magister, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, Uniwersytet Warszawski. E-mail: galczynski.lukasz@gmail.com.

² Vide: *Zasady podziału władzy we współczesnych państwach europejskich*, t. 1, red. S. Grabowska, R. Grabowski, Rzeszów 2016.

Autorzy w dwóch publikacjach opracowują systemy konstytucyjne łącznie 46 państw europejskich, porządkując je chronologicznie, według cezury czasowej obowiązywania konstytucji lub kluczowych regulacji ustrojowych (począwszy od najstarszego systemu konstytucyjnego współczesnej Europy, czyli holenderskiego, który został ustanowiony w czasach Kongresu Wiedeńskiego). Drugi tom, będący przedmiotem recenzji, obejmuje 24 państwa, począwszy od Chorwacji, gdzie uchwalono konstytucję w grudniu 1990 r., zakończywszy na Węgrzech, które nową konstytucję przyjęły w kwietniu 2011 r. Znamienne jest, że w podziale tym, zaistniała cezura czasowa związana z upadkiem ZSRR i falą przemian demokratyzacyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej – właśnie te państwa znalazły się w drugim tomie opracowania (z wyjątkami Szwajcarii, która przeszła reformę konstytucyjną zakończoną w 1999 r. oraz Watykanu, w którym promulgowano nowe Prawo Fundamentalne w 2000 r.).

Należy jednak dostrzec, że w opracowaniach nie znalazły się konstytucje Kazachstanu czy Kosowa. Jakkolwiek można wskazać szereg argumentów usuwający z potencjalnego katalogu Kosowo (wciąż nieuznawane przez wiele państw) czy Kazachstan (kwestie geograficznej przynależności do Europy), to jednak można było nie pomijać tych państw (szczególnie w świetle obecności Turcji, pozostającej w jeszcze mniejszym stopniu powiązaną geograficznie). Zasadne wydaje się także uwzględnienie w podobnym opracowaniu państw południowokaukaskich, pozostających w orbicie politycznej wspólnoty europejskiej (a także pod przemożnym wpływem tradycji i kultury politycznej Okcydentu)³. Podobnie, wątpliwości budzi brak rozdziału o charakterze teoretycznym w tomie drugim, który został zastąpiony przez uwagi wprowadzające (obecne w tomie pierwszym). Niewątpliwie, krótki przegląd podstawowych teorii i definicji podniósłby walory poznawcze publikacji traktowanej jako odrębne (od tomu pierwszego) dzieło. Alternatywnie redaktorzy i autorzy mogli się pokusić o rozszerzenie uzasadnienia dla wybranego przez nich usystematyzowania państw.

Takie uporządkowanie redaktorzy uzasadnili we wstępie tym, że „pozwała ono nie tylko dokonać analizy poszczególnych przypadków, ale również spojrzeć na badaną grupę z pewnej perspektywy, poszukując śladów ewolu-

³ Confer: *Transformacja systemów politycznych państw obszaru byłego Związku Radzieckiego*, red. R. Herbut, W. Baluk, Lublin 2010.

cji zasad podziału władzy w Europie” (s. 11), które w oczywisty sposób zmieniły się na przestrzeni lat pomimo nominalnie tych schematów konstrukcyjnych. Jawi się to szczególnie istotnym spostrzeżeniem gdy uświadomimy sobie fakt, że konstytucja holenderska liczy ponad dwa wieki, podczas gdy (obecnie) najmłodsza podjęta w pracy konstytucja Węgier, w chwili publikacji obowiązywała zaledwie nieco ponad trzy lata.

Przedmiotem pracy są uznane zasady podziału i organizacji władzy, jednak z uwzględnieniem różnorodności poszczególnych ustrojów. Redaktorzy konstatują, że „można wskazać na istnienie sygnalizowanych w tytule zasad, rozumianych jako ogólne schematy organizacyjne struktury organów państwowych, ale wydaje się, że różnice przeważają nad podobieństwami” (s. 11), pomimo nominalnego trójpodziału władzy w nieomal wszystkich podejmowanych państwach.

Niewątpliwie kwestia zasad podziału władzy była wielokrotnie opracowana z bardzo różnorodnych perspektyw badawczych. Począwszy od ujęć teoretycznych, ewoluujących od dziesiątek lat, przez opracowania *stricto* prawnicze (konstytucyjne) i politologiczne systemów modelowych oraz rozwiązań stosowanych w poszczególnych państwach. Dlatego wyzwanie stojące przed autorami publikacji nie należało do łatwych – by uzyskać przymiot oryginalności i uzasadnić potrzebę publikacji na rynku polskim takiego opracowania. Niemniej, udało się zrealizować obydwa cele. Jest to pierwsze kompleksowe opracowanie, w którym państwa europejskie są uszeregowane według chronologii przyjmowania rozwiązań systemowych. Pozwala to dokonać przesunięcia akcentów na ewolucyjny charakter interpretacji i implementacji rozwiązań systemowych, uznawanych za podobne, wzorowane (czy wręcz tożsame). Jednocześnie, dynamiczne przemiany prawa konstytucyjnego w Europie i na świecie, stale ponawiają potrzebę coraz to nowych publikacji uwzględniających stan prawny (świadczy o tym fakt, że na ogólnodostępne opracowania systemów ustrojowych niektórych państw, polski czytelnik zmuszony jest czekać niekiedy kilka lat). W świetle powyższego zasadność powstania takiej monografii jest oczywista, a przymiot oryginalności niezwykle cenny, co jest niewątpliwym osiągnięciem przede wszystkim Redaktorów tej monografii.

Kolejne rozdziały są zbudowane w oparciu o pewien szablon, który jednak jest selektywnie podejmowany przez kolejnych autorów. W wersji mak-

symalnej obejmuje on: (a.) tradycje ustrojowe (b.) opis wybranych przemian ustrojowych szczególnie ważnych dla państw postkomunistycznych podejmowanych w tomie, oraz (c.) cechy szczególne systemu (jeśli takowe występują); kolejno (d.) formalnoprawne i (e.) konstytucyjne ujęcie zasad podziału i równowagi władzy (f.) wertykalny i horyzontalny podział władzy (jeśli odgrywa istotną rolę w systemie); dalej opis (g.) pozycji prezydenta (tylko w przypadku Ukrainy i Białorusi) władzy (h.) wykonawczej (i.) ustawodawczej (j.) sądowiczej i (k.) innych konstytucyjnych organów, szczególnie (l.) organów kontroli i (m.) kontroli finansowej (n.) kwestie regionów autonomicznych (tylko w przypadku Mołdawii i Finlandii); a ostatecznie także (o.) rezultaty przyjętych koncepcji w zakresie rozwiązań systemowych. Tak rozbudowany katalog jednak nie został wyeksploatowany w pełni w którymkolwiek z państw, a kolejne rozdziały obejmują od pięciu do dziesięciu podrozdziałów, co zapewnia czytelnikowi przejrzystość i poprawne usystematyzowanie informacji zawartych w publikacji, przy jednoczesnej standaryzacji. Materiał jest zsyntetyzowany według powtarzalnych schematów prezentacji treści. To szczególnie cenne wobec znacznego grona autorów o różnorodnej proweniencji i niejednokrotnie odmiennej optyce wynikającej chociażby z różnorodnych dziedzin jakimi zajmują się autorzy.

Niewątpliwym atutem pracy jest wybór źródeł, które każdy z autorów prezentuje odrębnie dla swojego podrozdziału, co również ma walor poznawczy – dla czytelników upatrujących w recenzowanym wydawnictwie nie tylko źródła wiedzy, ale i fundamentów do dalszej kwerendy. Niemniej, indywidualny dobór źródeł, przez autorów, realizujących swoje osobiste zainteresowania naukowe, pozwala na wskazanie tytułów przydatnych w procesie poznania i analizy systemów politycznych poszczególnych państw europejskich. Nie należy jednak popadać w szczególny optymizm, bowiem istnieją znaczne różnice w standardach doboru źródeł – część autorów wybiera skróconą ścieżkę wykorzystując wyłącznie polską literaturę, inni zaś uzupełniają polskie tytuły o materiały anglojęzyczne (co niesie ryzyko popadania w schematy poznawcze charakterystyczne dla krajów „starej Europy”, co uważam za niekorzystne w procesach analitycznych nad systemami „nowej Europy”). Niemniej, wielu autorów oferuje bogatą literaturę krajową i zagraniczną, z uwzględnieniem źródeł w językach kongresowych i krajowych (dla danego opracowania). Istnieją także rozbieżności w zakresie liczby publikacji

obecnych w spisie – niektóre artykuły są opatrzone skromnym (i wręcz fundamentalnym) spisem bibliograficznym.

Artykuły rozwiązują problemy badawcze z zastosowaniem metody neo-instytucjonalnej, co należy uznać za słuszne w świetle wyzwania, jakie stało przed autorami (związanego z ograniczoną dostępnością przestrzeni wydawniczej). Poruszając się na pograniczu aspektów *stricte* formalnych i z zakresu systemów politycznych dostrzegają szczególne uwarunkowania poszczególnych systemów, artykułując je na różnych płaszczyznach – tytułów podrozdziałów (które kierunkują proces poznawczy na priorytetowe aspekty systemu), przypisów dolnych (które zwyczajowo odnoszą się do szerszej literatury), bądź uzupełniania opisów założeń formalnych o kluczowe aspekty praktyki politycznej lub też *stricte* w treści kolejnych rozdziałów.

Praca ma znaczne walory pod kątem uświadomienia osobom rozpoczynającym badania nad zagadnieniem, wielorakości spojrzeń na problematykę pracy i różnorodności potencjalnych rozwiązań. Wyzwanie streszczenia na zaledwie kilku stronach (większość artykułów oscyluje wokół objętości połowy arkusza wydawniczego) całego systemu podziału władzy (wraz z jego źródłami historyczno-politycznymi) w kolejnych państwach niesie potrzebę maksymalnego skondensowania przekazu w wymiarze językowym oraz sprawnego umocowania w treści zagadnień niekiedy nieoczywistych (związanych z lokalną specyfiką czy odmienną kulturą prawno-polityczną). Dla osób operujących ukazaną tam wiedzą, monografia może mieć charakter porządkowy, dla osób poszukujących źródeł, niesie wiele istotnych treści.

Autorzy poruszają się w obrębie powszechnie przyjętych ram analitycznych, wynikających z tradycji nauk o polityce i nauk prawnych. Ich zarys można znaleźć we wstępie do tomu pierwszego, stanowiącego zarazem wstęp do recenzowanego tomu drugiego. Autorzy nie starają się wzbudzić kontrowersji i nie silą się (na zbędną) innowacyjność – by móc ustandaryzować i klarownie zaprezentować tak złożone i wielowymiarowe zagadnienie jak systemy polityczne państw całego kontynentu konieczne jest oparcie się na twardych fundamentach teorii państwa i prawa, co też autorzy czynią.

Jakkolwiek znaczna część monografii obejmuje opracowania kolejnych systemów, to jednak każdy rozdział jest zakończony podrozdziałem, który umożliwia ewaluacyjne odniesienie się autora do rezultatów przyjętych koncepcji w zakresie podziału władzy. W tym miejscu autorzy dokonują opiso-

wej oceny systemu, zwyczajowo zwięźle artykułując kluczowe aspekty praktyki jego funkcjonowania.

Publikacja stanowi cenny wkład do bieżącej literatury przedmiotu, będąc źródłem dla prawników i politologów w zakresie analizy systemów politycznych w ujęciu neoinstytucjonalnym, ale także na potrzeby dalszej analizy porównawczej. Pomimo drobnych uchybień praca realizuje zasadnicze cele jakie autorzy artykułują we wstępie do opracowania, zatem pracę można uznać za spójną. Jej niewątpliwym atutem jest umiejętne wyważenie pomiędzy oryginalnością (wynikająca z nowej formy skatalogowania podejmowanych państw), a daleko idącą standaryzacją kolejnych rozdziałów (co implikuje przejrzystość zsyntetyzowanego materiału). Praca jest także spójna pod względem metodologicznym.

Niniejszy tytuł niesie wymierne korzyści dla polskiego czytelnika, jednak jego aktualność (szczególnie drugiego tomu będącego przedmiotem recenzji) jest ograniczona i z pewnością w niedługim czasie kolejne elementy misternej układanki będą się dezaktualizować, ze względu na stale toczącą się debatę konstytucyjną w wielu państwach kontynentu (a zwłaszcza w młodych demokracjach Europy Środkowo-Wschodniej). Niemniej, dopóki reformy są na etapie projektów i debat, publikacja ta pozostaje jedynym obecnie, tak szerokim i kompleksowym (obejmującym cały kontynent), a zarazem holistycznym (przedzierającym się przed wszystkie ważniejsze aspekty systemu podziału władzy) opracowaniem zagadnienia współczesnych systemów politycznych w państwach europejskich. Wydaje się być pozycją obowiązkową w spisie lektur każdego studenta, ale również doświadczeni wykładowcy znajdą w niej wiele niuansów godnych uwagi.